

УДК 172+341.123+321.01

DOI: <https://doi.org/10.17721/2523-4064.2025/12-3/23>

Михайло БОЙЧЕНКО, д-р філос. наук, проф., ст. дослідник
 ORCID ID: 0000-0003-1404-180X
 e-mail: boichenko.m@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ЛЕГІТИМАЦІЯ ВІЧНОГО МИРУ: МОРАЛЬНІ, ПРАВОВІ ТА ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ

Вступ. Виявлено дослідницький інтерес Імануеля Канта до концептуального розв'язання практичних суспільних проблем в останній період розвитку його філософських пошуків. Увагу зосереджено на праці Канта "До вічного миру", яку охарактеризовано як не лише найбільш поширену, але й ключову для трансцендентального розуміння як засад пізнання суспільного буття, так і основних принципів його створення.

Методи. Основним методом дослідження легітимації вічного миру, як його концептуалізує Імануель Кант, обрано раціональну реконструкцію, як її обґрунтовує Річард Рорті. Запропоновано розрізняти три основні стратегії такої реконструкції: по-перше, легітимацію вічного миру, виходячи зі спеціальних практичних потреб різних соціальних систем (права, політики, моралі); по-друге, легітимацію вічним миром як загальним регулятивним підходом окремих способів вирішення суспільних конфліктів та інших соціальних питань; по-третє, трансцендентальне розуміння вічного миру як конституювання самих основ суспільного буття. Метою є з'ясувати практичну значущість трансцендентальної настанови в дослідженні проблеми побудування конструктивних суспільних відносин на основі раціональної реконструкції концепту "вічного миру" в Імануеля Канта.

Результати. Застосовано три стратегії раціональної реконструкції вічного миру як способу легітимації до оцінювання і розв'язання сучасних суспільних проблем – передусім у моральній, правовій та політичній площині. Виявлено неприпустимість різних форм теоретичних поступок вимогам досягнення вічного миру і необхідність постійних коректив практичної діяльності громадян для більш послідовного втілення цінностей вічного миру.

Висновки. З'ясовано, що досягнення суспільного ладу на основі визнання цінностей вічного миру потребує взаємної легітимації уряду та громадянського суспільства, результатом чого постає можливість досягнути тривалого і міцного суспільного договору, певного благого "конкордансу" між урядом і громадянським суспільством.

Ключові слова: вічний мир, Імануель Кант, легітимація, раціональна реконструкція, війна, суспільний договір.

Вступ

Попри позірну відстороненість дослідницької позиції Імануеля Канта від упереджень буденного розуму і термінологічну незвичність та деяку стилістичну обтяженість його текстів, Кант завжди мав перед собою певну конкретну мету, яку він намагався досягнути в кожному своєму творі. І якщо у класичний період трьох своїх "Критик" він практикував теорію, то в 1790-ті роки, після Великої французької революції 1789 року, а також після успішного завершення другого строку свого ректорства в Альбертіні Кант спрямував свій теоретично вигострений розум на виконання цілком практичних завдань. Ще у 1784 Кант здійснив концептуальний поворот до практичної тематики у працях "Ідея загальної історії з космополітичного погляду" і "Відповідь на питання: Що таке просвітництво" – ці праці вже мають виразне моральне, правове й політичне значення, яке виходить далеко за межі чистої філософії.

У 1790-му році Кант створив свою головну з погляду методології гуманітарного пізнання працю – "Критику сили судження" (Кант, 2022). Тому цілком очікувано, що після 1790-го року у працях Канта відбувся поступовий, але системний перехід на практичне втілення того, про що він концептуально писав у працях про історію та просвітництво: Кант пише про необхідність реформування суспільного ставлення до релігії ("Релігія в межах самого розуму", 1793), про специфіку і власний сенс практичної сфери ("Про поширене прислів'я: Це може бути правильним у теорії, але на практиці це не працює", 1793), про функціональне і ціннісне унормування факультетського життя ("Суперечка факультетів", формально позначена 1798 роком, але написана ще в 1794), і нарешті – про моральні принципи мирного міжнародного співіснування ("До вічного миру", 1795). І хоча згодом Кант знову повернувся до теорії – "Метафізика звичаїв" (1797), "Антропологія з прагматичного погляду" (1798), але це повернення уже мало виразно прагматичний характер, що було зумовлено не стільки нещодавнім зануренням

інтелекту Канта у виконання практичних завдань, скільки тим, що Гегель пізніше назве субстанційним розумом.

Праця "До вічного миру" є кульмінацією і по-своєму концептуальною вершиною цих практично-філософських розробок Канта. До речі, вона була і залишається дуже привабливою для широкої публіки: саме ця праця отримала чи не найбільшу кількість перевидань порівняно з усіма іншими творами Імануеля Канта. Але і своїм змістом ця праця виявилася чи не найбільш суспільно впливовою. Усе це спонукає до спроби з'ясувати підстави такого всебічного успіху. Своїм широким і різнобічним визнанням ця праця зобов'язана тому, що вона виконує функцію незаперечного роз'яснення переваг вічного миру у справі легітимації належного суспільного ладу – і це є найкращою легітимацією самого вічного миру.

Методи

Здійснюючи сучасну реконцептуалізацію того розуміння вічного миру, яке запропонував Імануель Кант, можна будувати дві прямо протилежні стратегії його легітимації: легітимацію вічного миру як суспільної норми *апостеріорним* шляхом наявними ситуативними засобами моралі, права і політики, або ж навпаки – легітимувати всі спеціальні галузеві суспільні норми – політичні, правові, моральні, а також з інших сфер суспільної діяльності і комунікації, спираючись на ідею вічного миру як визначальну і *апріорну*. У першому випадку йдеться про спробу легітимувати сам вічний мир, а у другому – про спробу легітимувати вічним миром, тоді як сам він такої легітимації у другому випадку не потребує, оскільки постає у цій перспективі як самоочевидна і значуща сама по собі цінність. У першому випадку доводиться іти важким і складним індуктивним шляхом, приреченим на невдачу в досягненні кінцевого теоретичного результату (адже емпіричні доведення завжди будуть недостатніми для обґрунтування теоретичного положення). У другому ж випадку отримуємо прескриптивну настанову і маємо

дедуктивно виводити з апріорної і формальної необхідності вічного миру конкретні практичні дії і спеціальні змістові рішення, що даватиме завжди лише частковий практичний успіх (адже теоретично все передбачити просто нереально).

Лише побіжний погляд приписуватиме Канту другий підхід і відкидатиме перший – насправді у працях німецького мислителя знаходимо ретельний аналіз індуктивного шляху легітимації також: більш очевидно це наявне в "Суперечці факультетів" (Бойченко, 2024b), але також і у прозорих натяках "До вічного миру" (у яких легко прочитати певні конкретні історичні обставини того часу і суспільства, у яких жив Кант) (Бойченко, 2024a). І справді, Кант не цурався ані апріорних побудов, ані роботи з науковою емпірією. Адже обидва шляхи можуть приносити свої плоди – за умови коректного їх розрізнення і, відповідно – коректного визначення завдань і очікуваних результатів. Для розуміння того, як Кант досягав такого примирення теоретичного і практичного, необхідно реконцептуалізувати також ту трансцендентальну позицію, з якої Кант, власне, і пропонує концепт вічного миру. Ця позиція розкриває третю стратегію легітимації вічного миру – причому схожа вона на компроміс між двома першими, насправді ж логічно передує їм і концептуально уможливорює їх обидві – як кожен окремо, так і їхнє примирення між собою. Імовірно, ця третя і є найближчою до міркувань самого Канта.

Щоби вирізнити ці стратегії, доводиться дещо відійти від тексту самого Канта і спробувати здійснити реконструкцію його концепції згідно з духом його епохи, а далі – згідно з баченням нашого часу. Такий перехід можливий на раціональних засадах, а сама така метода близька до того, що Річард Рорті називав раціональною реконструкцією, на відміну від історичної реконструкції (Рорті, 2021).

Тому необхідний короткий огляд можливої реконструкції перших двох стратегій, на основі чого можна буде робити загальний висновок щодо реконструкції третьої. У всіх цих раціональних реконструкціях будемо виходити з раціонального припущення про вихідну концептуальну позицію Канта, увиразнюючи і конкретизуючи її прикладами із сучасної політики, моралі і права.

Метою цієї статті є з'ясувати практичну значущість трансцендентальної настанови в дослідженні проблеми побудування конструктивних суспільних відносин на основі раціональної реконструкції концепту "вічного миру" в Імануеля Канта.

Результати

Легітимація вічного миру засобами моралі, права і політики. Вічний мир є благом. Це не лише абстрактна ідея, але завжди й більш або менш переконливе відчуття її присутності (більш чи менш повної і досконалої) у наявних умовах суспільного миру. Таким пересічна людина його вважає саме тому, що саме прагнення вічного миру вже є ліками від зла, а точніше, від його численних проявів – війн та інших соціальних конфліктів. Тому і намагаються стихійно досягнути й легітимувати вічний мир через розуміння того, як конкретно він виправлятиме, нейтралізуватиме й редукуватиме прагнення окремих індивідів і окремих народів до бійки, вбивства, приниження ближнього. Саме тому про вічний мир згадують також у межах окремих наук – і тоді ми отримуємо різні образи вічного миру у праві, політиці, моралі. Тому вічний мир постає то як базове втілення справедливості (у праві), то як розв'язання проблеми світового порядку (в політиці), то як мотиватор належної поведінки (в етиці). І хоча цими своїми партикулярними ролями практичний вплив вічного миру далеко не вичерпується

(можна ще уявити собі естетичну ідилію вічного миру або ж релігійне Друге пришествя Христа як настання християнського вічного миру тощо), однак для пересічних громадян, так би мовити для посполитих, саме до таких своїх інкарнацій вічний мир і редукується передусім: середньостатистичні громадяни зазвичай не вживають терміна "вічний мир", але фактично орієнтуються на те, що він означає – звертаючись до контекстуальних втілень ідеї вічного миру. І в цьому є своя правда: якщо вічний мир не буде виконувати повсякденну чорнову роботу, то чи існує він узагалі, чи має він хоч якусь значущість?

Кант наводить численні аргументи на користь того, як вічний мир може стати розв'язком для суперечок і війн – як між державами ("До вічного миру") (Kant, 1795), так і між інституціями ("Суперечка факультетів") (Kant, 1798) та між окремими людьми ("Про радикальне зло у людській природі") (Kant, 1792). Не в кожній зі згаданих робіт він прямо застосовує термін "вічний мир", однак хід його думок і виклад аргументації на користь вирішення питання кожного разу виводить від специфічного контексту певних проблемних ситуацій до трансцендентального їх розв'язку у принципі. Але зазвичай у цих працях Кант схильний починати саме зі звернення до практичних проблем і вже потім переходить до теорії, а не починає зі спекулятивних сентенцій, від яких можна було би переходити до нав'язування абстрактних міркувань до реалій життя.

Усі конкретні емпіричні запити щодо вічного миру так чи так стосуються його практичної функції як ліків від того чи іншого виду суспільного зла. Адже зло є тим, що у своїх радикальних проявах прямо унеможливорює вічний мир. Але і у своїх побутових проявах зло, як його називала Ганна Арендт (2021), "банальне зло", не лише паплюжить ідею добра як таку, але й конкретно підважує такий важливий суспільний складник добра, як вічний мир. Український дослідник антропології Канта Віктор Козловський так позначає цю специфіку Кантової філософії: "Позицію Канта увиразнює те, що питання про витоки і природу зла розглядається ним у ракурсі не традиційної (догматичної) метафізичної доктрини (як у Ляйбніца) чи якоїсь християнської теософії (як у Бьоме), а як проблему моральної теорії, антропології і педагогіки" (Козловський, 2015, с. 185). Варто додати – не лише теорії, але й практики: Кант у своїх працях останнього періоду його творчості надає дуже конкретні практичні рекомендації – етичні, педагогічні, політичні, правові тощо.

Справді, Кант завжди виводить свої судження про людину з її вчинків, хоча ніколи й не редукує знання про неї до цих вчинків: "Але людину називають злою не тому, що вона вчиняє злі (незаконні) дії, але лише тому, що якщо вона їх вчиняє, то вони свідчать про злі максими в ній... Отже, щоб назвати людину злою, маємо засвідчити окремі, та хоча би й одну свідому злу дію, щоб зробити висновок про *a priori* злу засадничу щодо неї максиму, а з цієї максими – про властиву цьому суб'єкту загальну основу всіх його особливих морально злих максим, яка сама знову ж таки є максимою" (Kant, 1793, S. 5). Тому для Канта свобода є дуже прагматично досягнутою, а під природою людини він пропонує розуміти "лише суб'єктивну підставу використання нею своєї свободи взагалі (під впливом об'єктивних моральних законів), яка передує будь-якому імовірному вчинку" (Kant, 1793, S. 5). Як бачимо, Кант постає тут прихильником неухильного вихідного звертання до суб'єктивного досвіду, який надалі може бути належно концептуально проаналізованим.

А втім, саме надмірне наголошування на суб'єктності якраз і може бути ворогом вічного миру. Адже коли одна сторона конфлікту проголошує себе праведною, бере на

себе роль істинного носія ідеї вічного миру, коли вона розпочинає "хрестовий похід" проти світового зла – чи не тоді отримуємо нову легітимацію війни, але вже як "справедливої", "правильної" і "чесної"? Чи не буде виправдання такої війни обиранням "меншого зла", тобто "справедливої" війни – у протистоянні якомусь реальному чи вигаданому "більшому злу"? І чи не віддалятиме нас ця логіка і ця стратегія від вічного миру – під гаслами його силового, примусового утвердження?

Ясна річ, що в умовах захисту від уже вчиненої воєнної агресії вибору не залишається – доводиться боронити себе, аби просто вижити: це ситуація екзистенційної війни. Але коли агресію починають, ламаючи наявний мир під приводом міркувань здійснення якихось "превентивних" заходів (як це аргументувала у 2021 році РФ перед вторгненням в Україну у лютому 2022 року (Росія в проектах угод із НАТО та США вимагає ..., 2021)), то це аж ніяк не можна називати ані "справедливою війною", ані обиранням "меншого зла" (як нібито відвернення міфічного очікуваного нападу НАТО на Росію, який був би "більшим злом"). Тому така легітимація превентивної війни є яскравим і типовим прикладом облудного вибору "меншого зла", яке нібито має вести до миру. Зовсім інше значення має формула "миру через силу" (Maksak, 2025), яку пропонують для паціфікації Росії, яка вже вчинила акт неспровокованої воєнної агресії і ось уже четвертий рік не просто веде війну проти України, але на офіційному рівні системно схвалює те, що міжнародне право кваліфікує як воєнні і військові злочини.

Тому ті, хто розглядає легітимацію вічного миру як вічний, а тому й марний пошук "меншого зла" (адже пошуки зла до добра не доведуть), втрачають сенс і самої легітимації, і вічного миру як того, що намагаються легітимувати з позицій логіки пошуку "меншого зла". Ніколи і ніяка, навіть, здавалося би, найдобріша мораль, найсправедливіше право і найбільш інтегративна політика не зможуть легітимувати, а надто – утвердити на практиці вічний мир. Просто тому, що партикулярне не може утвердити універсальне – індукція тут не працює зовсім.

Вічний мир як легітимація моралі, права і політики. Концепт "вічного миру" спирається на прескриптивність права, яку Кант убачав як єдино можливу концептуальну позицію для права. Крім того, Кант вважав морально-етичні імперативи основою цієї прескриптивності права. А вже через прескриптивність права така морально-етична імперативність набуває впливовості і у сфері політики. Прямо етика на політику впливає значно менше, що свого часу наочно продемонстрував ще Ніколо Макіавеллі (Макіавеллі, 2024). Тоді як право політики шанують значно більше, аніж мораль, і відступають від права лише в режимі "ultima ratio", тобто в надзвичайних позаштатних ситуаціях. Отже, мораль впливає на політику переважно через право.

Проте і мораль, і право, і політика належать до сфери практичної філософії. Це переконання панує у філософії Канта. Анатолій Лой убачає корені такого підходу ще у філософії Крістіана Томазіуса: "Практична філософія передбачає наявність етики, що повернута до *honestum*, царини моральних взаємостосунків, і до пошуків щастя та добробуту. І тут же поряд, як і в Арістотеля, фігурує царина політичних стосунків... третьою складовою частиною практичної філософії є *justum*, доктрина природного права" (Лой, 2022, с. 93). У цитованій статті професор Лой аналізує складні стосунки моралі, права і політики, серед яких все ж варто акцентувати принципове для Канта визнання верховенства етичної рефлексивної

позиції щодо всієї сфери можливих практичних дій людини. Цю позицію Кант доволі жорстко позначає у "Критиці практичного розуму", тоді як всі наступні зміни ракурсів бачення проблематики практичного розуму в інших працях Канта видаються більшою мірою доповненнями і уточненнями, але аж ніяк не пом'якшеннями цієї ригористичної морально-етичної позиції.

Лише враховуючи цю обставину, можна прийняти інтерпретацію Анатолія Лоя: "Претензія морального закону на його пряму дію й застосування якщо не відхиляється, то принаймні пом'якшується, як і претензія на безпосередню об'єктивність імперативних приписів теж не має сенсу. Кант непрямо, але обережно визнає ту обставину, що моральна практика індивідів та їхніх взаємостосунків передбачає їх вписаність у простір повсякденних життєвих цілей, які доволі густо насичені максимами поведінки" (Лой, 2022, с. 97). Суб'єктивні максими, справді, можуть далеко виходити за межі суворого морального закону, вони навіть можуть заперечувати його в чомусь, намагаючись ігнорувати його дію. І все ж Кант, а згодом ще більше Геґель, переконані, що шанси на практичний успіх стратегічно мають лише ті максими, які, врешті-решт, рахуються з моральним законом, а не нищать його. А от як саме людина у своїх максимах поведінки приходять до визнання морального закону – це вже справді дуже важливе і тонке питання. Власне, Кант і присвячує йому низку праць, які аж ніяк не є компромісом з ригористичністю "Критики чистого розуму", а радше пошуком практичних шляхів, якими моральний закон торує свій шлях у перипетях суспільного життя. Ці пошуки багатого в чому випереджають ті етичні дискусії, які почалися у другій половині ХХ століття і отримали назву *аналіз соціальних дилем* (Kollock, 1998). Але, на відміну від соціальних дилем, які перенаправляють егоїзм індивідів на груповий інтерес, Кант убачає ще далі за груповим і суспільним благом завжди загальнолюдське благо, благо всього людства: саме вічний мир позначає те, заради чого варто поступатися власним егоїзмом не лише кожній державі чи кожній спільноті, але й кожній людині.

Вічний мир постає у цьому світлі не просто як своєрідна Полярна зірка, як морально-етичний дороговказ у суспільному житті, але як така ніколи повною мірою не досяжна позиція, яка все ж саме завдяки цій трансцендентності є незмінним обґрунтуванням кожного нашого вчинку, не лише політичного чи правового, але й у сфері господарства, релігії, мистецтва чи будь-якій іншій царині практичної діяльності людини. Вічний мир виступає як легітимація моралі, права і політики – але не лише як певний регулятивний ідеал, недосяжний на практиці. Вічний мир є трансценденцією, але не зовнішньою щодо людини, а її найглибшою сутністю, тобто внутрішньою трансценденцією. Тому тим паче вічний мир не є тим, що лише коригує радикально зле в людині, лише дещо пом'якшує це зло, дещо лікуючи його, дещо компенсуючи. Це зло деформує вторинно те, що первинно є добрим (хоча й деформує радикально, ще від Адама). Адже справжня легітимація узагалі не є якимось доважком до речей, що вже існують, – навпаки, легітимація є їх первинною онтологічною підставою, тим, що уможливорює саме їх виникнення і існування. Легітимація є своєрідною еманцією блага в соціальному світі як первинним утвердженням його буття.

Однак для того, щоби досягнути таку роль легітимації, недостатньо декларувати примат блага загалом чи вічного миру як одного з важливих втілень блага в суспільному житті. Дедуктивним шляхом неможливо вивести

з концепції вічного миру як морального закону ані моральних звичаїв окремих спільнот, ані спеціальних правових систем, ані історично виниклих політичних систем, ані якихось інших форм партикулярної соціальності.

Вічний мир як антиномія вічної війни. Вічний мир слід розглядати як трансценденталію – не просто як те, що встановлює кордони між наявним і належним, між досвідним і позадосвідним, осяжним для розуму і неосяжним для нього, а як те, що встановлює мости між цими реальностями і завдяки цьому визначає змісти всього досвіду. Якщо говорити просто, то вічний мир як благо вже присутній у кожному нашому практичному вчинку, у кожній моральній максимі окремої людини, у кожному укладеному правовому договорі, у кожній політичній коаліції. Так, це благо може бути лише часточкою такого вчинку, максими, договору і коаліції – навіть меншою або мізерною їх часточкою. Але без цієї часточки вони були би просто неможливі. Ці судження Кант не заявляє прямо, але їх можна раціонально реконструювати з проаналізованих у цій статті текстів Канта.

Вічний мир у цьому сенсі є антиномією вічної війни – але не в маніхейському розумінні нескінченної і безперспективної боротьби двох рівних сил, нездатних здолати одна іншу, а як певна антиномія розуму. Хоча сам Кант і говорить як про протилежність вічному миру то про природний стан людства, то про величезний цвинтар усього людства (Kant, 1795, S. 13), але, вочевидь, вічному миру прямо протистоїть все ж *вічна війна* як виправдання неминучості, корисності, а тому і необхідності для людства постійно воювати – як стан "війни всіх проти всіх", класично охарактеризований Томасом Гобсом (Гоббс, 2000). І хоча Кант говорить про те, що всім ініціативам війни неминуче приходить мирне залагодження (Kant, 1795, S. 14), однак очевидно, що мир у реальних умовах завжди є тимчасовим, а прагнення відновити війну виявляється невикоринним супутником людства. У цій останній значущості вічний мир постає як опція вибору, який може робити людина або спільнота людей. І наскільки повно буде здійснено цей вибір, наскільки послідовно будуть дотримуватися рішення, прийнятого на основі цього вибору, – тією мірою вічний мир буде присутній у житті цієї людини і цієї спільноти. У цій справі неможливий прогрес, незалежний від цього вибору і цього дотримання – якщо за такої постановки питання узагалі можна говорити про якийсь прогрес. Вибирати вічний мир, а не вічну війну необхідно щоразу заново, в кожну мить свого життя – тут неможливий іділічний "кінець історії" на кшталт проголошеного Френсісом Фукуямою (Фукуяма, 1992). Поки є людство, доти буде цей вибір. Людство може рахуватися зі своїм попереднім досвідом і хоча би частково учитися на ньому, а може ігнорувати цей досвід (зазвичай частково) у пошуку нового досвіду – і це також має свій сенс і вартість, як доводив Фрідріх Ніцше (Ніцше, 2022, с. 287–392).

Кантові положення щодо вічного миру впливають значною мірою з його міркувань, які він висловив десятиліттями раніше в "Ідеї загальної історії у всесвітньо-громадянському плані". Вочевидь, вічний мир не виключає природної схильності людини й людських спільнот до певної конфліктності і змагальності – але лише як засобу досягнути кращої взаємодії з іншими людьми (Kant, 1784, S. 9). Так само, очевидно, і вічна війна не виключає коаліцій і згуртувань певних спільнот, які метою свого існування убачають поневолення або й нищення інших людей і інших людських спільнот. Вочевидь, визначальною є кінцева мета, яку ставлять перед собою ці люди і спільноти – чи це є мета суспільно дружня і конструктивна

чи вона є суспільно ворожою і деструктивною. Це, вочевидь, висуває певні телеологічні вимоги і до засобів досягнення цієї мети. Кант, наприклад, пише про необхідність певної спадкоємності між поколіннями людей у передаванні результатів просвітництва (Kant, 1784, S. 7). Головним таким результатом є при цьому не засвоєння певного масиву успадкованих знань (що саме по собі теж є зовсім не зайвим), але те, що кожна людина має засвоїти здатність і бажання як носій розуму у своїх діях виходити із власної "розумної самооцінки", а тому має докладати зусиль до цієї справи самовдосконалення, яка закладена в неї самою природою (Kant, 1784, S. 8).

Як бачимо, вічний мир не здійснює еманацию у сенсі певної автоматичної благодаті, яка ніби мана небесна, сиплеться сама собою згори, не залучаючи для цього жодних зусиль самої людини. Натомість еманация вічного миру присутня у наявності в людей розуму (як і в усіх інших гіпотетично можливих розумних створіннях – навіть чортів) і можливості для них приймати суспільно значущі розумні рішення і діяти відповідно до свого власного розуму в суспільному житті. А, згідно з Кантом, розумні рішення неминуче приводять того, хто їх ухвалює і дотримується, до етичного вибору – хоч у якій справі розумна істота його робила би. На цьому шляху винятково важливе значення мають чесноти, які роблять звернення до власного розуму повсякденною звичкою, так само як завдяки чеснотам стає буденним слідування прийнятим раніше раціональним моральним рішенням, навіть коли людина перестає про це спеціально думати. Найважливіші з таких моральних рішень нерідко закріплені у формулах і нормах права. Слідування прийнятим рішенням як власним максимам – це вже вирішена справа, до перегляду якої доводиться повертатися лише за суттєвої зміни обставин, та й то – лише для того, щоби прийняти нові максими, а не відмовитися від максим узагалі, якщо попередні максими виявилися практично недосконалыми в нових умовах. Значною мірою прояснює діапазон можливостей людини у прийнятті рішень його третя "Критика" (Кант, 2022).

Слідування розуму дає правила співіснування, які прийняли би навіть чорти, якщо вони є розумними істотами (Kant, 1795, S. 60) (у чому все ж маємо сумнів, на відміну від Канта, адже спостерігаємо за вивернутою аморальною логікою російських агресорів в Україні). У праці "До вічного миру" Кант апелює до інституційного облаштування держави таким чином, аби громадяни, "хоча б і прагнули протистояти один одному у своїх особистих налаштуваннях, але ці налаштування взаємно зупиняли би одне та інше таким чином, щоб їхня публічна поведінка була успішною, так, ніби вони не мали таких злих налаштувань" (Kant, 1795, S. 60). Як бачимо, Кант вводить у повсякденне суспільне життя модус розумної інституційно закладеної контрфактичності як основоположний.

Але навіть найкращі соціальні інститути не діють автоматично – вони потребують добровільного прийняття тими, хто їх використовує, інституційних цінностей, а отже, й базованих на цих цінностях інституційних норм. Своєю чергою, інституційні цінності мають ґрунтуватися на певних визнаних усіма людьми цінностях – як, наприклад, тих природних правах людини, які зафіксовані в "Загальній декларації прав людини", прийнятій ООН 10 грудня 1948 року (Загальна декларація прав людини, 1948).

Адже розумна істота розуміє, що обман іншого учасника договору автоматично знецінює сам договір і його корисність для обманщика. Утім, деякі розумні істоти можуть втрачати свій розум і починати діяти не просто асоціально, але антисоціально – тоді вічний мир, як

і свобода та інші вічні цінності втрачають для таких безумців сенс. Навіть вічна війна стає тоді недосяжною для їхнього розуміння – як та анти-цінність, яка могла би мотивувати їх хоча би негативно. Такі персонажі стають нездатними до укладання і дотримання договорів і взагалі ставлять під питання ставлення до них як до людей, адже втрачають один з головних атрибутів людяності – розум.

Дискусія і висновки

З погляду філології легітимація вічного миру має два значення: легітимацію вічного миру як предмета легітимації і легітимацію, яку здійснює вічний мир як певний суб'єкт – щонайменше граматичний підмет, але за фактом і як юридичний суб'єкт, від чийого імені здійснюються дії у напрямі досягнення миру. Проте філософія додає ще й третє значення легітимації вічного миру – конститутивне. Як трансценденталія вічний мир уможлиблює суспільний лад як такий – визначаючи його межі та надаючи сенсу кожному змісту всередині цих меж.

Справді, війна є не просто запереченням вічного миру, але позначає межу, за якою починає руйнуватися і само-руйнуватися будь-який суспільний лад. У цьому сенсі вічна війна – це хаос, який має відлякувати кожну притомну людину і кожен відповідальний уряд від звернення до засобів війни для вирішення будь-яких суспільних питань.

Вічний мир явно є нездійсненним ідеалом, якщо сприймати його буквально, однак як регулятивна ідея він здатен постійно коригувати всі суспільно значущі рішення у напрямі уникнення вічної війни, тим самим мінімізуючи неминучі аберації суспільної нормативності в бік воєнних конфліктів. Заслуга Імануеля Канта полягає у тому, що він показав не лише його обмежувальне зовні і внутрішньо регулятивне призначення, але й трансцендентальну значущість вічного миру: саме першорядність прийняття миру є передумовою будь-якої соціальності – інакше всі зусилля щодо побудови суспільства будуть апріорі марними, а отже, і не вартими того, щоб їх починати.

Вічний мир є моральною цінністю, оскільки налаштовує людей піклуватися про спільне благо як основу особистого щастя і уникати зла як першоджерела воєн. Вічний мир має правову значущість як конститутивна основа соціальної солідарності і справедливого розв'язання природного зіткнення різних приватних інтересів. Вічний мир є захисником політичного ладу, оскільки підпорядковує усі можливі політичні цілі – як внутрішні для держави, так і міжнародні і глобальні – орієнтації на досягнення консенсусу, який неминує постійно руйнується, але який так само неухильно варто відновлювати знову і знову.

Виходячи з раціональної реконструкції такого розуміння вічного миру, легко осягнути, що у творах Канта немає внутрішньої суперечності між обґрунтуванням вічного миру приватними і ситуативними потребами, з одного боку, і обґрунтуванням вимог до громадян обмежити свої приватні запити з огляду на категоричність пошанування вічного миру і неприпустимість його порушення. Саме в такій взаємній легітимації постає можливість досягнути тривалого і міцного суспільного договору, певного благого "конкордансу" між урядом і громадянським суспільством.

Такий благий "конкорданс" є єдиною силою, здатною протистояти змові злочинного уряду з морально зіпсованим суспільством. Така змова також може являти собою певний консенсус, який також може вибудовувати доволі раціональну конструкцію суспільного договору – однак єдналим началом такого договору буде

взаємна довіра між злочинцями, яких в'яже до купи злісна заздрість до всіх кращих досягнень інших спільнот: це дружба не задля піклування одне про одного, а заради спільного завдання шкоди третій стороні, "дружба проти", а не "дружба за". Такі анти-цінності породжують анти-чесноти, антигуманні соціальні практики, зміцнення і поширення яких фондує деструктивні соціальні утворення, які зрештою знищують самі себе, але за час свого існування здатні завдати чималих збитків і горя усім довколишнім. Тому одним із неочевидних, але невід'ємних завдань вічного миру постає не лише зміцнення благого "конкордансу", але й діяльна протидія усім агресивним деструктивним соціальним утворенням. Тому, будучи переконаним і свідомим прихильником вічного миру, Імануель Кант аж ніяк не є наївним пацифістом (про що свідчать його твори), але активним захисником моральних засад суспільного буття і сміливим викривачем соціального зла.

Список використаних джерел

- Arendt, H. (2021). *Eichmann in Jerusalem. A report on the banality of evil* (A. Kotenko, Trans.). Dux i litera.
- Boichenko, M. (2024a). Філософія принципів Імануеля Канта. *Трибуна*, 3, 16–18.
- Бойченко, М. (2024b). Філософ у Імануеля Канта як арбітр і порадник: Від "Суперечки факультетів" до "Вічного миру". У Н. Радіонова, С. Бережна, М. Триняк, Д. Бертелсен, М. Гулда, С. Корнієнко, О. Дольська, М. Дроботенко, & К. Штадлер (Ред.), "Освіта і доля нації". "Мораль, право, освіта – заповіт І. Канта сучасному людству": *Матеріали XXV Міжнародної науково-практичної конференції (24 травня 2024 року)*. Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5ce6f9c9-7148-4875-82c4-d9bb9524a884/content>
- Гоббс, Т. (2000). *Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної* (Р. Димерець, В. Єрмоленко, Н. Іванова, & Т. Олійних, Пер.). Дух і літера. https://shron1.chtyvo.org.ua/Thomas_Hobbes/Leviafan_abo_Sut_budova_i_povnovazhennia_derzhavy_tserkovnoi_ta_svitskoi.pdf
- Кант, І. (2022). *Критика сили судження* (В. Терлецький, Пер.). Темпора.
- Козловський, В. (2015). Педагогіка в світлі моральної антропології І. Канта. *Філософія освіти*, 16(1), 183–196.
- Лой, А. (2022). Супровідний статус моральності у Канта. *Вісник Львівського університету. Серія "Філософські науки"*, 30, 92–100. <https://doi.org/10.30970/PHS.2022.30.11>
- Макиавеллі, Н. (2024). *Флорентійські хроніки. Державець* (А. Перепадя, Пер.). Лабораторія.
- Ніцше, Ф. (2022). *Народження трагедії. Невчасні міркування I–IV* (К. Котюк, Пер.). Астролія.
- Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН (1948, 10 грудня). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
- Росія в проєктах угод із НАТО та США вимагає зобов'язань не приймати Україну до Альянсу. (2021, 17 грудня). Радіо Свобода. <https://www.radiosvoboda.org/a/news-rosiia-uhody-nato-ssha/31613985.html>
- Рорті, Р. (2021). Історіографія філософії: чотири жанри (І. Карівець Пер.). *Гуманітарні візії*, 7(1), 58–66. <https://doi.org/10.23939/shv2021.01.058>
- Fukuyama, F. (1992). *The end of history and the last man*. Free Press.
- Kant, I. (1793). *Die Religion innerhalb der Grenzen der bloßen Vernunft*. Friedrich Nicolovius.
- Kant, I. (1798). *Der Streit der Fakultäten*. Friedrich Nicolovius.
- Kant, I. (1784). Idee zu einer allgemeinen Geschichte in weltbürgerlicher Absicht. *Berlinische Monatsschrift*, IV, 385–411.
- Kant, I. (1792). *Über das radikale Böse in der menschlichen Natur*. https://books.google.com.ua/books?id=v-8BAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=de&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- Kant, I. (1795). *Zum Ewigen Frieden. Ein philosophischer Entwurf*. Friedrich Nicolovius.
- Kollock, P. (1998). Social dilemmas: The anatomy of cooperation. *Review of Sociology*, 24(1), 183–214. <https://doi.org/10.1146/ANNUREV.SOC.24.1.183>
- Maksak, H. (2025, March 25). *Lines and Lanes: Exploring Europe's role in securing just and lasting peace in Ukraine*. Ukrainian Prism. Foreign Policy Council. <https://prismua.org/en/lines-and-lanes-exploring-europes-role-in-securing-just-and-lasting-peace-in-ukraine/>

References

- Arendt, H. (2021). *Eichmann in Jerusalem. A report on the banality of evil*. (A. Kotenko, Trans.). Dux i litera [in Ukrainian].
- Boichenko, M. (2024a). The philosophy of Immanuel Kant's principles. *Trybuna*, 3, 16–18 [in Ukrainian].

Boychenko, M. (2024b). The philosopher in Immanuel Kant as an arbiter and advisor: From the "Dispute of the Faculties" to "Eternal Peace". In N. Radionova, S. Berezna, M. Tryniak, D. Bertelsen, M. Gulda, S. Kornienko, O. Dolska, M. Drobotenko, & K. Stadler (Eds.), "Education and the Fate of the Nation": "Morality, Law, Education - I. Kant's Testament to Modern Humanity": Proceedings of the XXV International Scientific and Practical Conference (2024, May 24). H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University [in Ukrainian]. <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5ce6f9c9-7148-4875-82c4-d9bb9524a884/content>

Fukuyama F. (1992). *The end of history and the last man*. Free Press.

Hobbes T. (2000). *Leviathan or the essence, structure and powers of the church and civil state* (R. Dymereys, V. Ermolenko, N. Ivanova, & T. Olyinykh, Trans.). Dukh i litera [in Ukrainian].

Kant, I. (1784). Idee zu einer allgemeinen Geschichte in weltbürgerlicher Absicht. *Berlinische Monatsschrift*, IV, 385–411.

Kant, I. (1792). *Über das radikale Böse in der menschlichen Natur*. https://books.google.com.ua/books?id=v-8BAAAACAAJ&printsec=frontcover&hl=de&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Kant, I. (1793). *Die Religion innerhalb der Grenzen der bloßen Vernunft*. Friedrich Nicolovius.

Kant, I. (1795). *Zum Ewigen Frieden. Ein philosophischer Entwurf*. Friedrich Nicolovius.

Kant, I. (1798). *Der Streit der Fakultäten*. Friedrich Nicolovius.

Kant, I. (2022). *The critique of the power of judgment* (V. Terletskiy, Trans.). Tempora [in Ukrainian].

Kollock, P. (1998). Social dilemmas: The anatomy of cooperation. *Review of Sociology*, 24(1), 183–214. <https://doi.org/10.1146/ANNUREV.SOC.24.1.183>

Kozlovsky, V. (2015). Pedagogy in the light of I. Kant's moral anthropology. *Philosophy of Education*, 16(1), 183–196 [in Ukrainian]

Loy, A. (2022). The accompanying status of morality in Kant. *Bulletin of Lviv University. Series "Philosophical Sciences"*, 30, 92–100 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.30970/PHS.2022.30.11>

Machiavelli, N. (2024). *The Florentine chronicles. The Prince* (A. Perepadia, Trans.). Laboratory [in Ukrainian].

Maksak, H. (2025, March 25). *Lines and Lanes: Exploring Europe's role in securing just and lasting peace in Ukraine*. Ukrainian Prism. Foreign Policy Council. <https://prismua.org/en/lines-and-lanes-exploring-europes-role-in-securing-just-and-lasting-peace-in-ukraine/>

Nietzsche, F. (2022). *The Birth of Tragedy. Untimely Reflections I–IV* (K. Kotyuk, Trans.). Astrolabia [in Ukrainian].

Rorty, R. (2021). The historiography of philosophy: Four genres (I. Karivets, Trans.) *Humanitarian Visions*, 7(1), 58–66 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.23939/shv2021.01.058>

Russia demands commitments not to admit Ukraine to NATO and US in draft agreements. (2021, December 17). Radio Liberty [in Ukrainian]. <https://www.radiosvoboda.org/a/news-rosiia-uhody-nato-ssha/31613985.html>

Universal Declaration of Human Rights. Adopted and proclaimed by UN General Assembly Resolution 217 A (III) (1948, December 10) [in Ukrainian]. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

Отримано редакцією журналу / Received: 25.04.25

Прорецензовано / Revised: 12.05.25

Схвалено до друку / Accepted: 26.05.25

Mykhailo BOICHENKO, DSc (Philos.), Prof., Senior Researcher

ORCID ID: 0000-0003-1404-180X

e-mail: boichenko.m@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

LEGITIMATION OF ETERNAL PEACE: MORAL, LEGAL AND POLITICAL ASPECTS

Background. Immanuel Kant's research interest in the conceptual solution of practical social problems in the last period of the development of his philosophical searches is revealed. Attention is focused on Kant's work "Perpetual Peace", which is characterized as not only the most widespread, but also key for the transcendental understanding of both the foundations of cognition of social existence and the basic principles of its creation.

Methods. As the main method of studying the legitimation of perpetual peace, as conceptualized by Immanuel Kant, rational reconstruction, as it was substantiated by Richard Rorty, is chosen. It is proposed to distinguish three main strategies of such reconstruction: first, the legitimation of perpetual peace, based on the special practical needs of several social systems (law, politics, morality); second, the legitimation by perpetual peace as a general regulatory approach to individual ways of resolving social conflicts and other social problems; third, the transcendental understanding of perpetual peace as the constitution of the very foundations of social existence. The purpose of this article is to clarify the practical significance of the transcendental approach in studying the problem of building constructive social relations on the basis of the rational reconstruction of the concept of "perpetual peace" in Immanuel Kant.

Results. Three strategies of rational reconstruction of perpetual peace as a method of legitimation for the assessment and solution of modern social problems have been applied – primarily in the moral, legal and political spheres. The inadmissibility of various forms of theoretical concessions to the requirements of achieving perpetual peace and the need for constant adjustments to the practical activities of citizens for a more consistent implementation of the values of perpetual peace have been revealed.

Conclusions. It has been found that achieving social order based on the recognition of the values of perpetual peace requires the mutual legitimation of the government and civil society, which results in the possibility of achieving a long-term and strong social contract, a certain good "concordance" between the government and civil society.

Keywords: perpetual peace, Immanuel Kant, legitimation, rational reconstruction, war, social contract.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.